

Mindkét esetben jelölendő lenne, hogy csak ajánlott adat.

D. TÖBBKÖTETES KIADVÁNYOK

Sajnos ez a rész hiányzik a rövidített változat szövegéből. Így az jelen formájában alkalmatlan a többkötetes kiadványok leírására és nem biztosítja a gyűjtemények leírásának egységesítését sem. Hasonlóképp megoldatlan a főművet kiegészítő járulékos részek adatainak leírása is.

A magyar hozzászólást FÜGEDI Péterné dolgozta ki.

Egy nemzetközi olvasásszociológiai befogadás-vizsgálat módszertani tanulságai

I. rész. A hipotézisektől a kérdőívig

FOGARASSY Miklós - KAMARÁS István

A könyvtárak polcain olvasókra várakozó irodalmi művek esélye eléggé különböző. Az élménnyé válás szerencsében ritkán részesülő művek között nagy százalékban található a kortárs irodalom képviselői is, elsősorban azok, amelyek ábrázolásmódja újszerű. Ez a hátrány a nem hagyományos módon megformált szocialista eszmeiségű irodalmat is sújtja. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ nemzetközi kutatása a mai magyar irodalom élvonalába tartozó írók, Sánta Ferenc és Örkény István általános emberi problémákkal foglalkozó novelláinak esélyét vizsgálta. Kutatásunk úgy "nemzetközi", hogy a szocialista országok könyvtári központjainak közreműködésével a vizsgálatot a magyar minta mellett szovjet, lengyel és bolgár olvasók körében is lefolytathattuk. Nemcsak a célkitűzés (két - a modern magyar irodalom köréből való - műalkotás befogadásának intenzív feltárása) volt ebben az esetben rendkívüli, hanem az olvasásszociológiai kutatásnál megszokott országos keretek, utak szélesre kitérítése is. Hogy ez a tény miként befolyásolta a vizsgálódás tárgyának, alap-hipotéziseinek és a felvetődő szempontoknak a kialakulását, arról is szó esik a továbbiakban. Most, a kutatás második félidejében, az adatok feldolgozásának befejező szakaszában, már jól látjuk, hogy az érdekesnek ígérkező eredmények között a módszertani tanulságok különösen figyelemreméltóak. Így a hasonló kutatásokkal foglalkozó kollégáinkon kívül írásunkat azoknak ajánljuk, akik fel akarják használni munkájukhoz a kutatás eredményeit, hogy - megismerve gyenge pontjainkat és módszertani gondjainkat - majd kellő beavatottsággal és kritikával olvashassák tanulmányainkat.

A VIZSGÁLT JELENSÉG ÉS A KUTATÁS VÁLTOZÓI

Elméleti kiindulópontunk az, hogy a társadalmi hely, az értékrendszer, az életmód, kulturális beállítottság eleme viszonylag független változókként határozzák meg az olvasói beállítódást, az pedig az irodalmi mű konkrét befogadási módját. A rendkívül összetett jelenség önmagukban is eléggé összetett változói közül természetesen ez a kutatás csak két-három változó megragadására törekedhet, a többit, fontosságukat hangsúlyozva, háttérben kell hagynunk, s majd az eredmények értelmezése közben és akkor kell őket elővenni, ha a vizsgált független változó segítségével majd nem sikerül a függő változóval jelzett jelenséget, az adott novellák befogadási módját kellőképpen feltárni.

A különböző tényezők közül a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyet és az olvasói beállítódást a kutatás független változóinak, a művek konkrét befogadási módját pedig az előbb felsorolt és más tényezőktől függő változójának tekintjük. Nem kapcsolhatjuk be a minta nagyságához képest már így is tuldimenzionált kutatásba a társadalmi hely hatását módosító értékrendszer, életmód és személyiség tényezőket. Nem tisztázott még számunkra, hogy milyen jellegű változónak tekintjük a nemzeti sajátosságot. Feltételezzük, hogy egy magyar munkást a legtöbb vonatkozásban előbb határozza meg munkás mivolta, értékrendszere és életmódja, mint az, hogy magyar. Azt is feltételezzük, hogy a kulturális értékek befogadásánál az imént felvázolt képletben szereplő elemek átrendeződhetnek, így például a nemzeti nyelv és kulturális környezet az értékrendszer "megkerülésével" határozhatja meg az olvasói beállítódást. Részletesebben kell szólni a vizsgálat szempontjából két legspecifikusabb dimenzióról, az olvasói beállítódásról és a befogadás konkrét módjáról. Felvetődhet a kérdés, hogy beszélhetünk-e egyáltalán irodalmi művel kapcsolatos olvasói beállítódásról (attitűdről) általában, vagy csak egyes olvasmányokkal vagy szerzőkkel kapcsolatos beállítódásról lehet szó.

Az olvasói beállítódás, vagyis az olvasói stratégia szerkezetét vizsgálva megkülönböztethetünk ismereti, érzelmi és viselkedési elemeket. Az idők során mindhárom elem, és így a beállítódás szerkezete is, változik: bővülnek az ismeretek, változhatnak az egyes művekkel kapcsolatos érzelmek, és az olvasás célrendszere is, de természetesen nem rövid idő alatt, és csak az esetek kisebb részében látványos formában. Nyilvánvaló, hogy a különböző befogadás helyzetekben nagyjából ugyanazzal az értékkészlettel és hasonló kitüntetett értékkel veszi kézbe az olvasó a könyvet.

Korábbi vizsgálódásaink tapasztalatai alapján az irodalmi művekkel kapcsolatos beállítódás három típusát különítettük el: a menekülő, a partikuláris és a nembeli beállítódás típusát. A három típus elsősorban a passzív-aktív dimenzióban helyezhető el. (2)

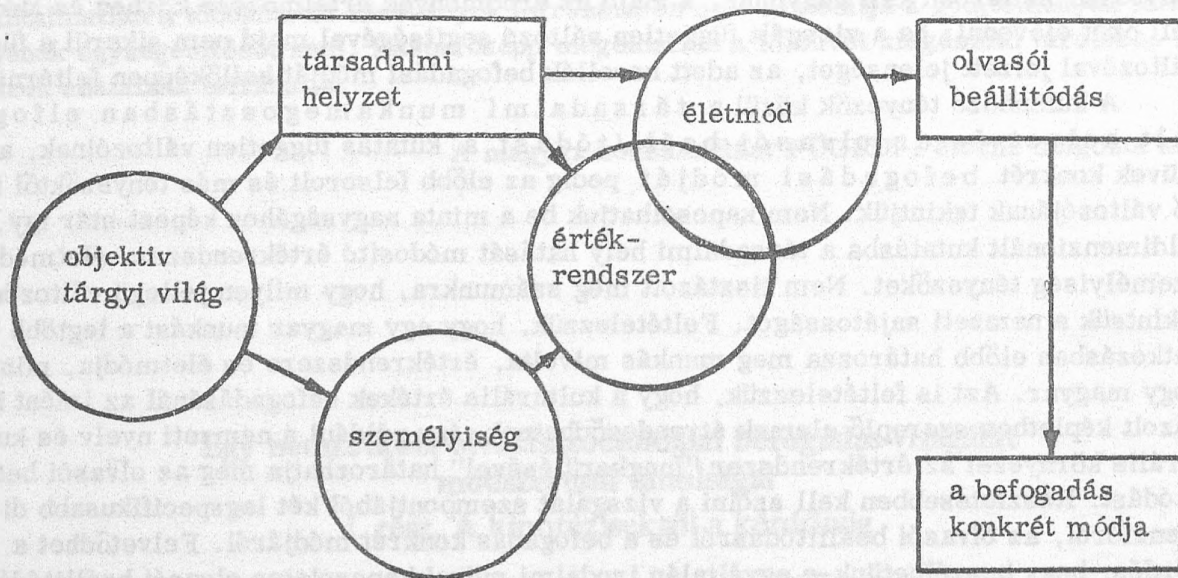
A befogadás módja nem szükhethető le az értékelésre, hozzátartoznak a mű értelmezése és az olvasás közben és utána lejátszódó pszichikus folyamatok is, melyek eredményét jobb kifejezés híján - az élmény jellegének vagy hatás irányának nevezhetnénk. Azonos értékelés mellett is más lehet az elsősorban az információkra reagáló, az egyik hőssel azonosuló, vagy az összefüggéseket kereső olvasók véleménye.

A mű értékelése sem egy elemből tevődik össze, hiszen tetszhet a mű elsősorban azért, mert az olvasó teljesen egyetért az író közlésével, de azért is, mert magas esztétikai értéket tulajdonít az írásnak. A befogadáson belül tehát feltétlenül el kell majd különíteni az irodalmi mű megértésének és átélési módjának mozzanatait.

Számolnunk kell avval, hogy egy értékes művészi alkotás (ilyenek kísérleti olvasmányaink is) többféle értékrendszerű, olvasói beállítódású ember számára tehet lehető-

vé műélvezetet (tetszést) vagy éppen katarzist, tehát elképzelhető, hogy nem csupán az általunk nembeli típusba sorolt olvasók fognak a mű jelentés-egészére, összefüggéseire rezonálni, hogy nem csupán ők fognak a katarzis "kegyelmében" részesülni. Meg kell jegyeznünk, hogy amikor a művek tárgyi tartalmának befogadásán túl a katarzist, a sajátos esztétikai befogadást vizsgáljuk, tulajdonképpen a mérhetetlen mérésére vállalkozunk. Ebben a vonatkozásban természetesen csak becsléseket tehetünk.

A vizsgált jelenség összetevőit - meglehetősen sematikusán - az alábbi ábrán szemléltetjük, téglalap formájú keretbe téve a vizsgált változókat.

Ez a séma nem valamiféle tudományos absztrakció eredménye, hanem az empirikus vizsgálat hipotetikus orientációs sémája, amelyet esetleg majd az eredmények nyomán rugalmasan meg kell változtatni. Akkor kell majd valahogyan helyet találni a rendszerben a nemzeti sajátosság dimenziójának is, amelyet egyelőre a "társadalom" dobozában helyeztünk el. Ha az életmód-értékrendszer blokk vizsgálatáról le is kell mondanunk ebben a kutatásban, egy-két vizsgálati eszköz segítségével azért felderítő furásokat végzünk ebben a szektorban is, tehát a néhány paraméterrel mért életmód-értékrendszer blokkot módosító és kontroll szerepű "tartalék változónak" tekintjük. (3)

FŐ KÉRDÉSEINK

- A vizsgált társadalmi-foglalkozási csoportokon belül a nemzeti sajátosságok mennyire differenciálják az olvasók beállítódását?
- Az azonos beállítódású olvasók körében mennyire differenciálja az egyes novellák konkrét befogadási módját a társadalmi helyzet és a nemzeti sajátosság?
- Milyen feszültségek tapasztalhatók az egyes csoportoknál az olvasói beállítódás egyes elemei között?
- Milyen összefüggés van az olvasói beállítódás egyes elemei és a befogadás konkrét módja között, az egyes művek és az egyes olvasórétegek körében?

A MINTÁK

- A csoport: 40-50 éves, nagyvárosi születésű és lakóhelyű, 8 általánost végzett, forgácsoló és lakatos szakmunkás férfiak
- B csoport: Ugyanaz mint A csak textilipari munkásnők
- A' csoport: Ugyanaz mint A csak 20-30 évesek
- B' csoport: Ugyanaz mint B csak 20-30 évesek
- C csoport: 17 éves, nagyvárosban született és ott élő, általános tagozatu középiskolába járó diákok, akiknek szülei fizikai dolgozók
- D csoport: 30-50 éves, felsőfoku végzettségű, közművelődési könyvtárban dolgozó könyvtárosok
- E csoport: 40-50 éves, falun született és ott élő mezőgazdasági munkát végző férfiak és nők.

Valamennyi csoportban könyvtárhasználók vannak. A külföldi mintákban az A' B' és az E csoport nem szerepel, a szovjet mintában a D csoport sem. A magyar és a lengyel mintában az A, B, C csoportok létszáma 100-100 fő, a többi csoporté valamennyi mintában 50-50 fő.

A NOVELLÁK

Már a műfaj megválasztása is magyarázatra, indokolásra szorul. Hiszen köztudott, hogy a rövid lélegzetű, erőteljes tömörítést kívánó novella-műfaj esélyei még a regénynél is kedvezőtlenebbek. Elbeszéléseink - "modernségük" és novella-voltuk miatt - kétszeres hátránnyal indulnak. Ennek tudatában sem dönthettünk másként, a vizsgálat technikájának és koncepciójának alapelvei közé tartozott, hogy az olvasói befogadást közvetlenül követi az interju, ennek lebonyolítása regény-olvasmány esetében elképzelhetetlenül nehéz lett volna. Ez a kettős hátrány azonban arra ösztökélt, hogy a vizsgálati "eszköznek" kiszemelt, s befogadásra ajánlott műveket úgy válasszuk meg: az elbeszélések a klasszikus eseménybontás, poentirozás, csattanó kerekded anekdótikusság nélküliek legyenek, tehát áttételekkel éljenek, ugyanakkor mégis a "realizmus közegében" mozogjanak. A modern irodalomhoz szokott olvasó számára, első pillanatra még az is kérdéses lehet tehát, hogy miért ítéljük az Örkény és Sánta novellát "nehéz", szokatlan szövegnek, holott a "formabontásnak" nyoma sincs bennük. A helyes dimenzióanalízis és feladatmegválasztás kapcsán hadd utaljunk ezzel kapcsolatban a beszámoló egy későbbi fejezetére, a kérdőívünkben található szerzői listára, melyben - a várható műismeretkörét kutatva - javarészt regényírókat kellett szerepeltetnünk.

Még egy - s az előbbivel összefüggő - technikai szempont vezérelt a választás során: olyan novellákra volt szükségünk, amelyeknek terjedelme viszonylag rövid, s az írás mégis gazdag és értékes műegész, hiszen az interju-készítés számára emberileg elfogadható időmennyiséget kellett biztosítanunk. Ezek a szempontok döntően estek a latba, amikor ÖRKÉNY István: Meddig él egy fa? és SÁNTA Ferenc: Nácik című elbeszélését választottuk vizsgálatunk szépirodalmi anyagának. Az előbbi - az "egyperces novellák" egyik előképe, az és mégsem az - egyetlen háború-végi szituáció tömör kibontása: egy idős, jobb napokat látott asszony a háborús front közeledtekor egy csemetekertben, a ház fiatalasszonyától nevendék fát akar vásárolni. Mint kiderül, el se viszi - rákos beteg, halála előtt áll, s a fa árán túl a gondozás díját is kifejezi a csodálkozó, gyereket váró fiatal nőnek: gondozzák - emlékére. Az "abszurdoid", mégis

hitelesen megrajzolt, tragiko-groteszk elbeszélés csupán a tényeket, a "vásár" lefolyását, s a két alak között zajló párbeszédet rögzíti, a látszólag különös, bizarr tett, s a körülmények "fátylai közül" az olvasónak kell kibontania a közleményt, a szituáció el- lentéteit, kontrasztjait átélve és értelmezve magát a mondanivalót. Az élet és halál el- lentét, túlélés-vágy és a mulandóság általános emberi drámáját - jócskán elidegenítő effektusok ellenére és a jelzések aktiv tovább-gondolása révén. - A másik - a Nácik - csak címében utal a korra és a fasizmusra: egészében a lealacsonyító és embertelen terror s az ezzel a maga barrikádjain is szembeszegülő, emberi helytállás összeütközé- sét modellálja ugyancsak egy zárt helyzetben. Az öreg pásztort és kisunokáját a tisztás- ra érkező fegyveresek vallatják, rejtőzködőket keresve, s a processzus a fenyegetés, a megfélemlítés lépcsőin eljut a "lélekgyilkossáig", a kiszolgáltatott gyerek hazugságra kényszerítéséig. Mig végül is lényegi eredménytelensége beigazolódik. Ismét csak na- gyon tárgyias, írói kommentár nélkül való az elbeszélés - a tettek miéértje és miért- nemjei a szöveg burkában rejlenek.

Az általánosítás, a rálátás és a katharzis lehetőségét nyújtja: az olvasón mulik, hogy erre hogy reagál. Az érzékletes ábrázolás mögött ellentétek és az ellentétek kom- binatív, vibráló történelműsége, sejtetett, de pontosan nem jelzett írói "üzenet" - ta- lán ebben foglalható össze az írások közös - modern - esztétikai jellege. Tovább menve, mindkét elbeszélés tapad egy közismert - s a vizsgálatban résztvevő országok lakói számára ma is eleven, s a művészi és nem művészi feldolgozások által ébren is tartott - élménykörhöz, a második világháború eseményeihez. Ugyanakkor nem szabványos módon teszik ezt, csupán csak utalnak rá, érvényesítik vele a rendellenességet, s a zárt helyzetben általános humánus értékeihez kapcsolják a szituációt. S továbbá: ma- gyar novellák - de úgy, hogy tárgyi tartalmukban, a nemzeti történelmi információk nélkül is érthetőek. Kellő módon általánosak ahhoz, hogy egy nemzetközi vizsgálatban szovjet, lengyel és bolgár olvasók számára is olvasmányul kínálhassuk.

Egymáshoz való viszonyuk is szerencsésnek ígérkezett: a befogadás általános el- várásain túl olyan etikai antropológiai asszociatív kört ébreszthetnek fel, amelyek egy- máshoz viszonyítva eltérőek, s ezek mérhető dolgokat ígértek. Az Örkeny-novella a kettős nőalak ellentétét, az idős és fiatal asszony párosában az élet "intim", biológiai dimenzióit fogja át, a szó szoros és elvont értelmében is földközeli. A Sánta-novella látványosabban brutális, ugyanakkor a férfi-szereplők magatartásának megítélése eti- kai és szociális, a cselekvés és történelem gondolatpályáival lép kapcsolatba. Ennek a novellának még egy "próbatöbblete" van az előbbihez viszonyítva: míg a Meddig él egy fa? önmagában lekerekített (az idős asszony meghal, a fiatal szül majd és fát ápol), addig a feszültebb, s talán "izgalmasabb" Nácik több irányban is nyitva marad. Lega- lábbis abban az esetben, ha az olvasó a pástorok "csendjét" nem tudja beszédessé ér- telmezni, s cselekményes okadatolást kívánna az ábrázolás mögé és magyarázatot - folytatásaként.

Ószintén bevallhatjuk, hogy a két vizsgált elbeszéléshez kapcsolódó kontroll-no- vella megválasztása és szerepeltetése interjunk egyik legkevésbé megnyugtató része. Végül is úgy döntöttünk, hogy a nehezebb és könnyebb érthetőséget, az elvont, jelképes és hagyományos-naturalista írás kontrasztjának mérését MÓRICZ Zsigmond Kis Sa- mu Jóska című elbeszélésével fogjuk megkísérelni, a háborús motívumok azonossá- gára is számítva. S inkább a vizsgálat nemzetközi jellegére kacsintva már a választás- nál: Móricz írásának hatása - nyelve, alakszemlélete, tájnyelvi fordulatai miatt - mé- lyebőről hívja elő a belső reflexeket a magyar anyanyelvű olvasóból mint - ha a fordí- tások át is mentik a lényegét - a más ajkuaknál. Az elbeszéléseket egyetlen vonatkozás- ban "csonkítottuk" meg csak - elhagytuk a névjegyet, a szerző megjelölését. Ezzel ter- mészetesen az volt a célunk, hogy - magyar olvasók esetén esetleg hallomás útján szer-

zett - elfogultságok, presztis-szemponatok ne befolyásolják a szöveggel kapcsolatos magatartást.

A VIZSGÁLT VÁLTOZÓK MUTATÓI ÉS AZOK MÉRŐESZKÖZEI

(AZ ÉRTÉKRENDSZER INDIKÁTORAI ÉS MÉRŐESZKÖZEI NÉLKÜL):

Társadalmi hely:

foglalkozás, lakóhely, szakképzettség, iskolai végzettség, szülők foglalkozása

Olvasói beállítódás:

Ismereti elem:

indikátor: olvasmányszerkezet

mérőeszköz: a) 30 db ötféle típusu (klasszikus realista, mai realista, romantikus, modern lektűr) irodalmi művet tartalmazó lista

b) a legutóbbi olvasmányok

Érzelmi elem:

indikátor: kedvelt olvasmánytípusok

mérőeszköz: a) mint előbb

b) legkedvesebb olvasmányok

Viselkedés-elem:

indikátor: olvasói célok, igények

mérőeszköz: két (egy Thurstone- és egy Likert-típusu) a művelődéssel és az olvasással kapcsolatos beállítódás mérésére szolgáló attitűd-skála.

A befogadás konkrét módja:

Értelmezés: indikátorok: a) a mű tárgyi-fogalmi szituációs motivumaira és a jelentés-egészre való reagálás

b) a mű egyes értékmezőire és viszonylatrendszerre való reagálás.

mérőeszközök:

a) az egyes motivumokat jelző kulcsszavakból álló lista

b) a mű közleményének leírása

Elfogadás - elutasítás:

indikátorok: a) tetszés - nem tetszés

b) értékelés - értéktelennek nyilvánítás

c) egyetértés a közleménnyel

mérőeszköz: a) ötfoku skálák

b) indoklás

Az élmény jellege:

indikátor: a viselkedés stratégiáinak megfelelő viselkedések

mérőeszköz: különböző viselkedési módokat jelző kulcsszavak.

AZ INTERJÚ

Időtartalma 1 - 1,5 óra. A színhelye viszonylag nyugodt körülmények közt bárhol lehet. Az interjúkészítő ügyeljen arra, hogy az interjúalany sorszám szerinti sorrendben végezze el az egyes feladatokat. Ha szükséges, segíthet a kérdőívek kitöltésénél, de a segítség csak technikai jellegű legyen, ne jelentsen bármilyen irányba való befolyásolást.

A VIZSGÁLTBAN HASZNÁLT KÉRDŐÍV ⁽⁴⁾

1. OLVASTA-E?

Ha a felsorolt szerzők műveit olvasta, és azok tetszettek Önnek, húzza alá a szerző nevét, ha nem tetszettek, akkor tegyen a szerző nevéhez X jelet!

Berkesi	Remarque	Martin du Gard
Szilvási	Christie	Jókai M.
Passuth	Simenon	Gárdonyi
Mitchell	Chandler	Móra
Cronin	Verne	Hugo
Cusack	Lem	Dumas
Dosztojevszkij	Bradbury	W. Scott
Flaubert	Zola	Örkény
Stendhal	Fejes	Mányi
L. Tolsztoj	Móricz	Déry
Balzac	Kosztolányi	Semprun
I. Shaw	Hemingway	Faulkner
Knight	Solohov	Golding

(A magyar írók helyett a szovjet kérdőíven:

J. Szemjonov, Dold-Mihajlik, Kozsevnyikov, Gorkij, Fegyin, Bulgakov, Mányi és Déry helyett pedig: Updike és Böll szerepel.

A lengyel kérdőíven: Bunsch, Fleszarova-Muskat, Paukszta, Zeromski, Reymont, Andrzejewski, Nowak, Mrozek, Kusniewicz.

A bolgár kérdőíven: Guljaski, Rajnov, Mantov, Sztamatov, Konsztantinov, Pelin, Jovkov, Blajkov, Vazov, Mutaficseva, Radikov, Hajtov)

2. MŰVELŐDÉSRŐL, OLVASÁSRŐL ⁽⁵⁾

Az alábbiakban kulturális, főként művészeti-irodalmi kérdésekben való érzésére és véleményére vagyunk kíváncsiak. A legjobb válasz mindig az Ön személyes véleménye. Megpróbáltunk feltárni sok különböző és ellentétes szempontot, egyetérthet igen erősen egyesekkel és ugyanolyan erősen elutasíthat másokat, esetleg bizonytalan lehet ismét mások felől; akár így lesz, akár úgy, biztos lehet benne, hogy sok ember ugyanazt érzi, mint Ön. Minden állítás baloldalán jelölje meg, mennyire ért egyet vagy nem, azzal. Ügyeljen arra, hogy egyet se hagyjon ki és addig ne térjen át a soronkövetkezőre, amíg az előzőről nem közölte a véleményét. Az alábbi lehetőségek közül választhat:

- 1 - EGYÁLTALÁN NEM ÉRTEK EGYET
- 2 - KISEBB RÉSZBEN ÉRTEK EGYET
- 3 - FELERÉSZBEN ÉRTEK EGYET
- 4 - NAGYOBB RÉSZBEN ÉRTEK EGYET
- 5 - TELJESEN EGYETÉRTEK

- ... A televíziót azért szeretem, mert önkéntelenül is leköti figyelmemet.
- ... Annál jobb egy könyv, minél inkább elfeledtetni saját életemet.
- ... Az irodalmi művek olvasása lehetőséget ad számomra, hogy művelt emberek közé számíthassam magam.
- ... A művészet azoknak való elsősorban, akiknek sok a ráérő idejük.
- ... Nincs értéke annak a filmnek, amelyet nézés közben nem lehet megérteni.
- ... Könnyű azoknak művelődni, akiknek magas az átlagjövedelmük.
- ... Ha izgalmas témája van egy könyvnek, filmnek, színdarabnak, nemigen számít, hogy milyen a stílusa.
- ... Azt keresem a művészetben, amit nem találtam meg az életben.
- ... A jó slágerszövegek éppúgy jóra, szépre tanítanak, mint a jó versek.
- ... Azokat a regényeket olvasom szívesen, amelyek segítségével elmenekülhetek ebből a gondokkal teli világból egy boldogabb, harmonikusabb, kellemesebb világba.
- ... Egy közepes szakkönyvnek is több a haszna, mint a legjobb regénynek vagy versnek.
- ... Sohasem értettem azokat, akik órákon át tudnak vitatkozni egy könyvről, operáról, szoborról vagy filmről.
- ... Egy jó regény elsősorban ismeretek gazdag forrása.
- ... Csak akkor van értelme újból elolvasni egy könyvet, ha az ember már nem emlékszik a cselekményre.
- ... Hiába művészi egy film, egy színdarab, egy tv-játék, ha nem okoz kellemes perceket.
- ... Senkinek semmi köze, hogy mit tartok művészinek és mit nem.
- ... Egy jó regény erkölcsi állásfoglalásra és önvizsgálatra készítet.
- ... Minél zaklatottabb a világ, annál inkább azt várom a művésztől hogy rendet és egyensúlyt teremtsen.
- ... Egy jó könyv izgalmas, változatos, érdekes, és ha még a befejezése is megnyugtató, feloldja a bennem lévő feszültségeket.
- ... A jó regény mint a térkép, pontosan megmutatja, adott célhoz melyik a legrövidebb és legjárhatóbb út.
- ... A kulturális vetélkedők nyertesei igazi kulturemberek.
- ... Egy igazán jó irodalmi mű feladat alá állít, elgondolkodtat, elolvasása szellemi munkavégzést követel.
- ... Ha egy színdarab, egy film, egy könyv éppen olyan, mint a világ, amelyben élek, akkor inkább kimegyek az utcára sétálni.

- ... Nem szeretem azokat a könyveket, amelyek felzaklatnak, s arra próbálnak kényszeríteni, hogy önmagammal szembenézzek.
- ... Egy jó regény olyan, hogy az ember bele tudja magát élni, együtt érez a szereplőkkel, maga is a regény szereplője lesz.
- ... Az a jó olvasmány számomra, amely apró részleteiben és egészében jól megszerkesztett művészi alkotás, mely új és bonyolult összefüggésben ábrázolja a világot.

3. ÉLETRAJZ 2000-BEN

Képzelve el, hogy 2000-ben a repülőtéren találkozik egy jó barátjával, akivel 1973-ban találkozott utoljára, azóta levelet sem váltottak. Barátja már elmondta, hogy mi történt övele, most Ön következik, de mindössze tíz perce van barátja repülőgépeinek indulásáig. Írja le - tíz perc alatt - hogy mit mondana el életének 1973 és 2000 közötti szakaszáról!

11. MIT NYÚJT EGY JÓ REGÉNY?

Kérjük, hogy a felsorolt szavak közül huzza alá azokat - de ne többet, mint hetet - amelyeket magára nézve is érvényesnek tart. Még egyszer huzza alá azt, amelyik a legjobban kifejezi igényét!

Egy jó regénytől azt várom, hogy:

ELSZÓRAKOZTASSON
BÍZTASSON
BEVÁLTSA REMÉNYEIMET
TARTSON ELÉM TÜKRÖT
ERŐSÍTSEN MEG
FELSZABADÍTSON
ÚJAT MONDJON
ÁLLÍTSON FELADAT ELÉ
FELVIDÍTSON
ALAKÍTSA A VILÁGNÉZETEM
ISMERETEKET KÖZÖLJÖN

FELFRISÍTSEN
RENDÍTSEN MEG
GYÖNYÖRKÖDTESSON
TÁRJON FEL ÖSSZEFÜGGÉSEKET
ÁLLÍTSON PÉLDÁT
PIHENTESSON
IGAZOLJA ELKÉPZELÉSEIMET
GONDOLKOZTASSON
TÁGÍTSA LÁTÓKÖRÖM
MEGNYUGTASSON
CSELEKVÉSRE KÉSZTESSON

12. (Itt következett a Meddig él egy fa? című novella)

13. MIRŐL SZÓLT?

Írja le néhány mondatban, hogy Ön szerint miről szól ez a novella, hogy mit akart az író az olvasóval közölni!

Egyetért-e azzal, amit az író közölni akart? Huzza alá a megfelelő szavakat!

Teljesen
Nagyobb részben
Felerészben
Kisebb részben
Egyáltalán nem

14. JÓ VOLT-E?

Válaszoljon a következő két kérdésre a megfelelő válasz aláhúzásával, utána röviden indokolja meg választát!

1. Tetszett-e a novella?

Nagyon tetszett
Tetszett
Közömbösen hagyott
Nem tetszett
Nagyon nem tetszett

Indoklásom:

2. Milyen irodalmi értéket tulajdonít ennek a novellának?

Kiemelkedő értékű
Értékes
Közepes
Alig van értéke
Teljesen értéktelen

Indoklásom:

15. MIT ÉRZETT?

Kérjük, huzza alá a felsorolt szavak közül azokat - de legfeljebb hetet -, melyeket magára nézve érvényesnek tart. Még egyszer huzza alá azt, amelyik legjobban kifejezi azt, amit most érez.

A novella elolvasása után úgy éreztem, hogy:

elszórakoztatott
megnyugtató
felvidít
felfrissít
felszabadított
ujat mondott
ismereteket közölt
cselekvésre készítetett
elgondolkoztatott
felbosszantott
fárasztott
bűntudatot ébresztett
félelmet keltett
felkavart
megerősített
állásfoglalásra készítetett

új összefüggéseket tárt fel
látóköröm tágította
elkeserített
tükört tartott elém
zavarba hozott
alakította világnézetem
igazolta elképzeléseimet
példát nyújtott
meghatott
feladat elé állított
gyönyörködtetett
fejtörést okozott
megzavart
megrendített
közönyösen hagyott

16. JELLEMZŐ SZAVAK I.

A felsorolt 33 szó és szókapcsolat mind az Ön által elolvasott novellára vonatkozik. Válassza ki közülük aláhúzással azt a 11-et, amelyek a lehető legjobban tükrözik vissza a művet! Az aláhúzással kiválasztott 11 szó és szókapcsolat közül még egyszer huzza alá azt a hármat, amelyek Ön szerint a legtalálósabban jellemzik a novellát!

áru	háboru	szimbólum
bohócarc	halál	takarékosság
család	hátország	táncosnő
dolgozó nép	létbizonytalanság	téboly
egyszerű fiatalasszony	magány	tulélés
élet	megsemmisülés	tükrörképszerűség
"életfa"	öregség	uri osztály
életadás	párhuzamosság	urinó
falu	pazarlás	vásárlás
fiatalság	pénz	ziláltság
front	szegénység	gazdagság

17. (Itt következik a Nácik című novella)

18. = 13.

19. = 14.

20. = 15.

21. JELLEMZŐ SZAVAK II.

(Magyarázat ld. mint 16.)

bátorság	gyávaság	megalázkodás
ellenállás	háboru	paraszti nyomor
elzárkózás	hősiesség	párhuzamosság
emberi magatartás	idős ember	partizánok
embertelenség	ismétlődés	pásztorok
engedelmesség	kecske	szolgaság
fegyveresek	kisfiu	tisztogatás
fejsze	kiszolgáltatottság	titoktartás
filmszerűség	kutya	uri önkény
gumibot	megalázás	vallatás
gyanusítás	megfélemlítés	jóság

22. (Itt következik a Kis Samu Jóska című novella)

23. = 13.

24. = 14.

25. = 15.

26. SZEMÉLYI ADATOK

A kérdezőbiztos töltse ki!

A kérdezett

1. Neme
2. Életkora
3. Foglalkozása
4. Lakóhelye
5. 14 éves korában szülei foglalkozása
6. Családi állapota
7. Iskolai végzettsége
8. Szakképzettsége

Milyen könyveket kölcsönzött a könyvtárból az utóbbi időben?

A KULCSSZÓ-TESTZT

Vizsgálatunk módszerei közül a kérdőívben "jellemező szavak" címen szereplő kulcsszó-anyag megválasztásának utját és elveit külön is érdemes bemutatnunk. Ezzel a szó-listával ugyanis olyan hálót kívánunk kifeszíteni, olyan "zárt-kérdés"-t adva a novellákkal már megismerkedett olvasónak, mellyel értelmezésnek, "olvasatának" irányművét és intenzitását akarjuk befogni, mérni. Rögzített és érzékeny műszernek kell tehát lennie. Kidolgozásának folyamata alapos műelemzések elkészítésével kezdődött. A szöveganalízisnek azonban a műkritikában szokatlan, részben csonka, részben kibővített változatát alkalmaztuk. Jelentős részben kimaradt, s implicit tételnek fogtuk fel az elbeszélések esztétikai értékének bizonyítását. A "miről szól?" a jelentés-szerkezet kibontása viszont bő teret kapott. Mivel azonban - miként arról a novellák bemutatását szolgáló alfejezetben már szóltunk - vizsgálatunkban olyan műveket szerepeltetünk, amelyeknek értelmezése, kathartikus hatású átélése csak a bennük fellelhető ellentétek minél gazdagabb átfogásával tekinthető teljesnek, az elemzés során is arra törekedtünk, hogy ezeket a belső dinamikus kontrasztokat feltárjuk. Az analízis folyamata azonban abban a vonatkozásban a vizsgálthoz igazodva célzatos volt, hogy nem csupán a helyes, tehát nemcsak az írói szándék felfejthető intencióinak megfelelő körben kellett hogy mozogjon, hanem - hipotézisszerűen - a félreértelmezés, a várható téves asszociációk és absztrakciók körét is fel kellett vele mérni.

A kulcsszó-testzt tehát első megközelítésben két szócsoporthoz áll: a helyes és téves, a tartalmilag adekvát és inadekvát választást feltételező fogalmakból. A teszt hálszerűségét alakító koordináta-rendszer másik irányában a tárgyi, a szöveg alapjelen-tésétől az ellentétek absztrakt, filozófikus és etikai értelmezése felé haladtak a fogal-mak. Az Örkeny-novellában az első, a tényekhez tapadó fogalomanyag (egyszerű fia-talasszony, fiatalság, öregség, vásárlás) szintjén is felvettük a háttérben hagyott moti-vációs szerepű, de nem a jelentés-egész irányába állítható tényeket (front, hátország, háboru, pénz), helyet hagyva a realista történelmi (félre)értelmezésnek. Az alakok és a helyzet értelmezése kapcsán ugyancsak így jártunk el, (a pazarlás, téboly, szegény-

ség, takarékoság) fogalmaival az ésszerűsítő, elítélő, az idős asszony alakjához kapcsolódva pedig (a csupán motiváló szerepű) urinó, gazdagság, uri osztály fogalmait a "tévutak" mérése miatt szerepeltetjük. A novella jelentés-egészét, szimbólikus tartalmát meghatározó (életfa, élet-halál, túlélés, megsemmisülés, életadás) páros fogalmak mellett lehetőséget adtunk kulcsszó-tesztünkkel arra is, hogy az értően intellektuális olvasó a mű esztétikai, intencionális vonásait is választhassa lényegesként: a szimbólum, a párhuzamosság, a tükörképszerűség szavakkal a forma belső törvényszerűségeire rezonáljon, 33 kulcsszavunkból - a novella ismeretében - elképzelhető egy olyan többszörösen összetett mondat megalkotása, mely valamennyi szót felhasználja a novella leírására, s az árnyalt grammatikai strukturában mindegyiknek helye lesz. Olyan 11 szóból álló mondat (ennyit kellett aláhúzással választani), amelyik a tárgyi és jelentés-szférából a lényegi ellentétpárokat használja fel, épp a választás (a fontos, kevésbé fontos, lényegtelen skálán) már minősíthetően adekvát. S ezt a minősítést tovább árnyalhatja az elemek közül is kiugratott - kétszer aláhúzott - leglényegesebb három. A Nácik kulcsszavainak szerkezetében hasonló felépítés érvényesül, s a téma téves értelmezésének figyelembevételével. Az alakok tárgyi vonatkozásának megnevezését (idős ember, kisfiú, fegyveresek, gumibot, fejsze, stb.) egy kissé bővebbre szabtuk itt. A téves irányú értelmezés jelen esetben nemcsak a historikus kikerekítés (háboru, partizánok, paraszti nyomor, uri önkény, szolgaság) irányában képzelhető el, hanem - talán még fokozottabban mint az előző írásnál - a jelentés-értelmező, magatartás-magyarázó fogalmak körében. Hiszen a két alakpár - a pásztorok és fegyveresek - viselkedésének értelmezése csupán a fasiszta önkény szemszögéből is, a kiszolgáltatottakat csak passzívnak látó szemlélettel is leírható (gyanusítás-megfélemlítés-megalázás-embertelenség, mellyel csupán a kiszolgáltatottság-gyávaság-engedelmesség negatívjai állanak szemben), de a néma ellenállás pozitív véleményünk szerint az írói intencióval egyező dimenziójában is ábrázolható a helyzet (bátorság-elzárkózás-emberi tartás-hősiesség). Érdemes megemlíteni, hogy ezen az értelmezési szinten is lehetőséget kínálunk a konkrétságra, a ráértelmezésre, az ellenállás, a titoktartás nem az általános emberi dráma, hanem a partizántörténet különösségére záródva annak feszült keretei közé látszik beszorítani a mondandót. Az előbbi gondolati kísérletet megismételve, a novella nyitottsága itt más: a 33 szóból nem lehet egyetlen pozitív megfogalmazású autentikus mondatot építeni, olyat, amelyik az írás tartalmával összhangban van.

Mint látható, a kulcsszó-teszt ugyancsak hipotetikus feltételezésekre, s nemcsak a műelemzés egzakt eredményeire épít. Hogy ezek minél megbízhatóbbak legyenek, s várható reakciók, értelmezések minél jellegzetesebb tájait fogják be, ajánlatos a vizsgálatot előkészítő analízist több szakembertől kérni, s a tanulmányok által felvetett kulcsszóanyagból (szinonimákból) egybevágó feltételezések alapján választani meg a szavak sorát. (A Nácik c. novella jellemző szavai közül ennek hijával maradt ki a történelmi ráértelmezésnek, a cím által is sugallt kulcsfogalma, a fasiszmus, s az Örkeny-írásba így került viszont a tulfinomitott szövegismeretre számító szimbólikus bohócáré és táncosnó.)

NYITVA MARADT MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK

Az első fejezetben ismertetett kutatási tervet végleges megformálásához a KMK Olvasáskutatási Osztályának munkatársai és négy felkért szakértő - Gondos Ernő mint irodalomszociológus, Józsa Péter mint művészetszociológus, Hunyadi György mint szociálpszichológus, Radnóti Sándor mint esztéta - is komoly segítséget adott. Érdemei az övék is, gyengéiért viszont a szerzőket terheli a felelősség. Tanulságos len-

ne az eredeti kutatási tervnek és a véleményezés utáni változatnak összevetése, de erről terjedelmi okokból le kell mondani. A problémákhoz kapcsolódó megjegyzések, javaslatok egy részét már a kutatási tervezet és a kérdőív bemutatott változatában érvényesítettük, éppen ezért ezekre most nem utalunk. Az észrevételek másik részét vagy nem fogadtuk el, vagy nem tudtuk már "bedolgozni" a tervezetbe (mert ez vagy elképzeléseink gyökeres megváltoztatását kívánta volna, vagy megoldhatatlan szervezési és anyagi problémákat jelentett volna), vagy pedig az adatok feldolgozása illetve értelmezése során fogjuk figyelembe venni őket.

Tudjuk azt, hogy vakmerően szélesre nyitottuk a vizsgálatot, de ebben az esetben az alkalom - egy nemzetközi vizsgálat nem túl gyakori lehetősége - tette telhetetlenné a kutatókat. Vizsgálatunkban nem támaszkodhatunk sem kidolgozott befogadás-esztétikára, sem a vizsgált társadalmi réteg életmódjának és értékrendjének mint sok mindent megmagyarázó háttérnek átfogó vizsgálatára, sem a kiválasztott két novella befogadásának más réteg körében végzett vizsgálatára, mint kontroll-lehetőségre. A tervezetben olvasható vázlatos elméleti fejtegetésünk és az ahhoz kapcsolódó talán tulságosan is leegyszerűsítő sémánk nem tudományos absztrakciók eredményei, hanem egy empirikus vizsgálat hipotetikus orientációs sémái, amelyeket a vizsgálat eredményei nyomán feltehetően meg fogunk változtatni.

Módszertani szempontból, úgy véljük, fontos és tanulságos pontról van itt szó. Érdemes - visszaidézve a szakértői véleményekkel kapcsolatos elfogadó-elutasító magatartásunk indítékait, motivációit - elvi síkon is megindokolni. Nem véletlenül használjuk ugyanis a "hipotézis" kifejezést, ezt a közkeletű tudományos módszertani terminus technicust. Ugyanis bizonyos mérhető pontok (ismeretek, attitűd, értékek, a befogadás ismeret és élmény-szintje) közötti törvényszerű kapcsolatok a kutatás kiindulópontjában csak hipotetikus állítások formájában adhatók meg, de a kutatási stratégiának feltétlenül szüksége van rájuk.

Hogy a feltételezett befogadást meghatározó tényezők közül melyek az igaziak, és hogy az igaziak közül melyek a legfontosabbak, ezt a többváltozós elemzés valamelyik fajtájával állapíthatjuk meg.

Az egyik lehetőség az, hogy deduktív uton állapítjuk meg a két-három legfontosabb tényezőt, és feltéve rájuk mindent, csak ezeket vizsgáljuk. Ha felelőtlennek érezzük az ilyen spekulációt, vagy nem érzünk hozzá megfelelő nagyságu mintát a vizsgált változók szerint különböző homogén csoportokra bontjuk, és ezeket összevetjük. (Először például nőkre és férfiakra bontjuk, a mondjuk, 2000 fős mintát és összevetjük, például a tetszés csoportátlagait. Ha valamelyik nem javára különbséget észlelünk, a kontrollváltozókkal, vagyis a feltételezett összes többivel kell ellenőriznünk, hogy vajon nem arról van-e szó, hogy a két nem iskolai végzettsége vagy kora közötti különbség eredményezi a nemek között tapasztalt különbséget, amely ez esetben látszatkülönbség. Ezért mind a férfiak, mind a nők csoportját újabb csoportokra, mondjuk iskolázottakra és iskolázatlanokra kell bontani és az alcsoportok átlagait kell összevetni.) Ehhez az eljáráshoz azonban meglehetősen nagy számu minta szükséges.

A másik lehetőség az, hogy öt-hat változó szerint - például életkor, szakképzettség, a munka jellege, lakóhely, iskolai végzettség, nem - azonosnak vehető tagokból álló csoportot képezünk, és melléjük olyan kontrollesoportokat állítunk, amelyek 1-1 változó alapján különböznek az alapsoporttól. Ez esetben akár 50-100 fős csoportok is elegendőek, de nem könnyű eldönteni, hogy a társadalom melyik szektorát tüntessük ki, hogy viszonylag általános érvényű válaszokat kapjunk befogadói viselkedésükből. Vizsgálatunkban ez utóbbit választottuk, de bizonyos mértékig kényszerítve - nem eléggé következetesen. Két alapsoportunk - a városban élő 40-50 közötti, esztergályos és lakatos férfi szakmunkások és hasonló koru, szakképzettségű és lakóhelyű textilipari

munkásnők - két változó, a nem és a munka jellege tekintetében különbözik egymástól. (Választhatunk volna esztergályos és lakatos szakmunkásnőket is, de ez a réteg jóval kisebb szektorát képezi a munkásnőknek, mint a tipikusnak nevezhető textilipari munkásnők, akiknek befogadói viselkedése kockázatmentesebben általánosítható.) Mindkét fő csoport mellett van egy fiatalabb koru 20-30 éves kontrollcsoport, amelyeknek egymáshoz való viszonya a két idősebb csoportéhoz hasonló. Ez a négy csoport képezi a magyar minta fő blokkját. A másik három csoportot kellő módszertani szigorral már nem nevezhetjük kontrollcsoportnak, hiszen két-három-négy változó alapján is különböznek. Mégis összevehetők valamiképpen a fő csoportokkal: a munkás származású középiskolások az alapsoporthoz tartozók fiainak és lányainak tekinthetők, a fiatal munkásoknak pedig - némi nagyvonalusággal - a diákok hasonló koru, de más foglalkozású társaiknak. Mivel valamennyi csoport könyvtári olvasókat tartalmaz, indokolt volt egy másik - immár teljesen szabálytalan - kontrollcsoport, a könyvtárosok felvétele is. A két alcsoporthoz tartozókkal hasonló koru falun lakó mezőgazdasági fizikai dolgozó réteg csak a magyar mintában szerepel.

A vizsgálat egyik legfontosabb független - de csak viszonylag független! - változója, az olvasói stratégia és az olvasói viselkedés összefüggése is további tisztázásra szorul. Meg kell különböztetni egymástól általában a befogadást annak a két novellának a befogadásától. Kutatásunkban az utóbbit tekintjük független változónak, de a különböző művekkel kapcsolatos viselkedésekben feltételezett állandóságot is szeretnénk megragadni. Ha különösebb nehézségek nélkül le lehetne írni a különböző olvasási stratégiákat, el is lehetne hagyni a vizsgálatból a többi változót. Nem képzelhető el, hogy azonos olvasói stratégiával rendelkező emberek azért fogadják be különbözőképpen a művet, mert más az értékrendszerük, vagy a társadalmi helyzetük, hiszen - többek között - ezek alakítják ki az olvasói stratégiát. (Ez esetben azt kellené feltételezni, hogy tévedtünk az azonosnak tűnő stratégia megítélésében.) Mivel még nem tudjuk eléggé pontosan leírni az egyes olvasók stratégiáit, és mivel azt sem tudjuk, hogy a különböző rétegeknél milyen a különböző stratégiák megoszlása, nem állíthatjuk össze a vizsgálat csoportjait azonos olvasói stratégiájú olvasókból. Az olvasói stratégia fontos részét képező irodalmi értékkészlet (olvasottság) és élményhátter (a nagy élmények) mérésére - figyelembe véve az önkítöltős kérdőíves módszert - csak eléggé kezdetleges mérőműszert alkalmazhatunk. Ez több magyar vizsgálatban eléggé jó hatásfokkal működött, sikerült segítségével elkülöníteni az elsősorban értékes vagy értéktelen, a hagyományos módon megformált modern, a csak szűkebb kilátást biztosító hazai és a tágabb világra rálátni engedő világirodalmat is olvasókat. A listán szereplő művek "világirodalmi" része mind a négy különböző nyelvű kérdőíven azonos, de, annak ellenére, hogy mind a négy országban kiadták ezeknek a szerzőknek a műveit, a kiadás időpontja, a példányszám, a fordítás és a kritikai és olvasói visszhang vonatkozásában jelentős különbségek vannak, amit az értelmezésnél majd figyelembe kell venni.

Ami magát a befogadást illeti, tisztában kellett lennünk azzal, hogy a befogadás szociológiája, amely az adott befogadás objektív alapjait és kereteit vizsgálja, nem foglalkozhat az esztétikai élmény axiómáival, mely mint megismételhetetlenül egyedi és személyes, elsősorban a befogadás filozófiájának és a műkritikának a tárgya. A szociológia azonban, határait felismerve és a határokig elmerészkedve, a művészet és társadalom időszerű viszonyát jellemezheti. Az esztétikai jellegű befogadást, a katarzist aligha lehet mérni, csak nagyon áttételesen lehet rá következtetni, a tárgyi tartalomra illetve a tárgyi körülményekre irányuló befogadásból, mivel a kétféle - a tárgyi és esztétikai - befogadás egymásba gombolyodik, a felszínen megragadott szálak bevezethetnek a labirintus belsejébe, de ott egy negyedik, vagy ötödik dimenzióban már

nem fognak működni műszereink, nem tudjuk elmondani, amit ott látunk. Bár valószínűleg csupán azt regisztrálhatjuk ebben a kutatásban is, hogy ki és hogyan lép be a labirintus kapuján, és azt, hogy ki és milyen állapotban jön ki, nem fogjuk és nem akarjuk, mégsem állhatjuk meg, hogy ne próbáljuk meg elképzelni a rendelkezésünkre álló jelek alapján, mi történhetett odabenn. Feltételezzük, hogy az esztétikai értékekben gazdag, többféle értékrendszerű és stratégiájú olvasók számára teszi majd lehetővé az érték-katarzist (amit persze szintről színre nem láthatunk, de talán megsejthetünk), és azt, hogy többféle, egyenlő értékű jó megoldás születik.

Felvetődik a kérdés (Hunyadi György fel is tette), hogy a végső soron mérhetetlen hatás helyett vagy mellett miért nem inkább a ténylegesen bekövetkező lélektani változásokra összpontosítunk. Ezt azonban szervezés-technikai szempontból nem tudtuk volna megvalósítani, nem is beszélve arról, hogy a vizsgálat hangsúlya a lélektani szférákba tolódott volna át a szociológiai-szociálpszichológiai szférából. Hasonló okokból nem foglalkozhattunk a vizsgált személyek értelmi képességeivel és absztrakciós szintjével, pedig ez szintén fontos helyet foglal el a független változók között, és a kulcsszavak választását - ebben is egyetértünk Hunyadi Györggyel - nagyrésztben ez fogja irányítani. Az olvasói értelmezések értelmezésével kapcsolatban még egy roppant izgalmas kérdést vetett fel Hunyadi György: "A vizsgálatban kínált két novella helyes értelmezéséhez a cselekmény történelmi-társadalmi tartalmaitól el kell vonatkoztatni, s így a társadalmi ellentétekre való utalás a novella félreértelmezésének egyik előre várható válfaja. Ez a helyzet sajátos, nevezetesen az egész irodalomoktatás társadalomcentrikusságával ellentétben áll, így az irodalmi képzés csak mint értelmezési hibaforrás szerepelhet." A megfogalmazás éles és lényegében találó. Választott műveinkben a történelmi-társadalmi ellentétek a dráma lépcsőí csupán. Az értékekre való igazi fogékonyság elől tehát nem csupán a rossz irodalmi sablonok, az epikai szabványhoz szokott olvasói beidegződés zárhatja el ebben az esetben az utat, hanem a formális, iskolás "történelmi tanulásra" kihegyezett sztereotípiák is. Intellektuális készenlélet és aktivitást feltételező írásokat vizsgálunk, s ezt az olvasói adottságot - eredményeink adnak majd választ rá - nem biztos, hogy az iskolázottság biztosítja. Ahhoz azonban, hogy erről biztosat állíthassunk, a középiskolások és könyvtárosok kontrollcsoportjait is szerepeltetnünk kellett, s ez is érv, hogy a mintaválasztás formális szabályait áthágjuk. Az értő olvasói befogadás nyitottságot kíván - a modern irodalom áttételes lépeiben járatlan olvasói magatartás, a "naiv érzékenység" vajon nem esélydusabb a modern irodalom számára, mint a gyakorta kész elvi megállapítások alkalmazására ösztökélő iskolai képzés? A módszertanilag nyitott kérdés - a tárgy, a vizsgálat kérdéseit fedi.

★ ★ ★

A kérdőívek feldolgozásának utolsó fázisaiban járva ma már pontosabban látjuk azt a határt, ameddig egy általánosító és társadalmi kategóriákkal dolgozó olvasóvizsgálat, intencióinak és elveinek megfelelően, elmerészkedhet. Hisz végső soron az általunk minősített, kategorizált olvasók válaszaikban is teljes autentikus személyiségek - "téves", elutasító reakciók mögött egyéniségük teljes világa áll. Ebben a tulságos közelben - vagy előbbi kifejezésünkkel: a labirintusban - a valóság általánosítható konturjai elmosódnak. Azért is fontos ezt felemlíteni, mert a kutatás lehetséges hasznélvezőjének, az olvasásközvetítő könyvtárosnak tudnia kell: a bevilágítható területen túl a személyes kapcsolat, az olvasóismeret számára még sok, nem modellálható tennivaló marad.

1. Terjedelmi okokból a szakértői vélemények alapján módosított tervezet rövidített változatát közöljük. "A novellák" alcimmal ellátott részt viszont jelentősen bővítjük, mivel ezt a kérdést érdekesnek és fontosnak tartjuk. Elhagyjuk a két novella elemzését is, ezek legfontosabb mozzanatait a kulcsszavakkal foglalkozó IV. fejezetben idézzük fel.
2. Erről bővebben a kutatás-tervezetben irtunk, de még bővebben foglalkozik a kérdéssel a következő mű: KAMARÁS István: Irodalmi értékek esélye lektürolvasóknál. Bp. 1974. NPI 17-20. 1.
3. Az értékrendszer-életmód kérdéskomplexum vizsgálatával - mivel a vizsgálati eszközök nagyobb része HANKISS Elemér vizsgálatából importált - ebben a tanulmányban nem foglalkozunk.
4. A többször szereplő kérdésekre számukkal visszautalunk, az értékrendszerre vonatkozó (4. - 10. számú) Hankiss-féle kérdéseket elhagyjuk.
5. Az attitűd-skála összeállításához felhasználtuk a Halász-Nagy féle attitűd-skálát is.
(HALÁSZ László - NAGY Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban I. Bp. 1974. NPI. 57-58. 1.)

Mikrokönyvtár – mikrofilm – mikrodokumentáció (A mikroképtechnika könyvtári és dokumentációs alkalmazásáról)

PÉTERVÁRI László Béla

A tudományos és műszaki fejlődés hallatlan nagy irama mind több információval terheli a kutatókat és elárasztja a könyvtárakat, dokumentációs intézményeket, kutatási központokat. A korszerű szervezési eljárások és módszerek közül forradalmi változást jelentett a mikromásolás technikájának mind szélesebb körű alkalmazása; segítségével a legnagyobb dokumentumtárak anyaga is rövid idő alatt feldolgozható és rendezhető. A mikrofilm, illetve a mikrofilmlap alkalmazásával a hagyományos eljárással szemben pl. körülbelül 95-98 %-os helymegtakarítás érhető el és különös előnye ennek a rendszer-szervezési eszköznek, hogy kódolható is, s ezáltal a leggyorsabb visszakeresési lehetőséget nyújthatja. A mikrofilm, mint a számítógép kimenet új formája, a számítógépek kimenő kapacitását 10-15-szörösére emeli és a sornyomatókkal gyártott papírtömeget kisméretű mikrofilmfelvételekkel helyettesíti. A korszerű információ-tároló és visszakereső rendszerek ma már elképzelhetetlenek a mikromásolás alkalmazása nélkül.

A mikrodokumentáció alapja a tekercs vagy lap formájú film alapanyagú információhordozó, amelyen az adatok 20-100-szoros kicsinyítésben foglalnak helyet. Az álta-